

УДК 351.746:314.018

МЕТОДИКА РОЗРАХУНКУ ДЕМОГРАФІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

*Хомин О.Й., к.е.н., доцент,
(Львівський державний університет внутрішніх справ)*

В статті запропоновано визначення демографічної безпеки, демографічних загроз, проаналізована демографічна безпека держави, описані коефіцієнти для визначення демографічної безпеки.

Ключові слова: демографічна безпека держави, методика, коефіцієнти.

Постановка проблеми. З метою аналізу стану демографічної ситуації виникла необхідність визначення основних коефіцієнтів та порогових значень. Без їх розрахунку та інтерпретації неможливо в повному обсязі та правильно оцінити стан демографічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Демографічна безпека є базисом на якому вибудовується система національної безпеки та її складових: зовнішньополітичної, воєнної, внутрішньополітичної, економічної, соціальної, гуманітарної, екологічної та інформаційної. Багато досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців присвячено питанню економічної та демографічної безпеки Гейця В.М., Мунтіяна В.І., Пирожкова С.І., Лібанової Е.М., Штещенко В.С., Глушкової В. Г. та інших.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Однак, в відомих наукових роботах не досить достатньо висвітлені питання проведення аналізу демографічної безпеки держави та не зроблений формалізований опис коефіцієнтів для визначення рівня демографічної безпеки.

Формування цілей статті. Тому метою статті є проведення всебічного аналізу демографічної безпеки держави на основі формалізованого опису коефіцієнтів визначення рівня демографічної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Демографічна безпека – стан захищеності особи, суспільства та держави від реальних і потенційних демографічних загроз, при якому забезпечується розвиток України відповідно до її демографічних інтересів.

Демографічні загрози – це такі тенденції, внаслідок виникнення і нарощування яких створюються негативні кількісні та якісні зміни демографічних показників, що впливають на розвиток держави.

Моніторинг демографічної безпеки дасть можливість попередити на нейтралізувати вплив загроз. Негативне значення коефіцієнтів та показників демографічної безпеки перешкоджає системі відтворення населення на шляху до досягнення бажаних довготермінових інтересів розвитку суспільства та унеможливає регулювання всієї системи національної безпеки і

свідчать про необхідність реалізації системи заходів, спрямованих на оптимізацію демографічних процесів.

На 1 лютого 2010 року в Україні проживало 45 939 820 осіб. За минулий рік чисельність населення зменшилася на 160,8 тис. осіб, або на 3,8 особи у розрахунку на 1000 жителів. Чисельність населення зменшилася виключно за рахунок природного скорочення 172,6 тис. осіб. Простежується позитивна тенденція – зафіксовано міграційний приріст населення (11,8 тис. осіб).

Порівняно з попереднім 2008 р. обсяг природного скорочення зменшився на 50,0 тис. осіб, або з 5,3 до 4,1 особи на 1000 жителів. Природне скорочення населення спостерігалось у 23 регіонах країни, і тільки у м. Києві, Закарпатській, Рівненській та Волинській областях зареєстровано природний приріст населення (відповідно 3901, 2545, 2069 і 767 осіб) [1].

Природний рух населення у 2009 р. характеризувався зростанням народжуваності та зменшенням смертності.

Серед причин смерті населення у 2009 р., як і в 2008р., перше місце посідають хвороби системи кровообігу, друге – новоутворення, третє – зовнішні причини смерті.

Інтенсивність укладання шлюбів у 2009 р. порівняно з відповідним періодом попереднього року не змінилася і склала 7,2‰, а показник розлучень зменшився з 3,6‰ до 3,1‰.

У 2009 р., як і у відповідному періоді 2008 р., в Україні спостерігався міграційний приріст населення – 11,8 тис. осіб. Міграційний приріст зафіксовано в 11 регіонах, у 16 регіонах – міграційне скорочення.

Більше половини прибулих в Україну зареєстрували своє місце проживання у п'яти регіонах (м. Києві, Одеській області, Автономній Республіці Крим, Донецькій та Харківській областях).

В Стратегії демографічного розвитку в період до 2015 року від 24 червня 2006р. № 879 визначено, що основними проблемами демографічного розвитку є формування та розвиток сім'ї, зміни шлюбно-сімейної ситуації, зниження народжуваності, погіршення стану здоров'я населення, проблеми його старіння,

значна диференціація рівня демографічного розвитку регіонів, а також проблеми регулювання міграційних процесів.

Загальний рівень захворюваності населення значною мірою підвищився протягом останніх 90 років. Якщо, за даними переписів населення, протягом 1979–1989 років поширеність захворювань збільшилася на 16,3 відсотка, то за період з 1989 по 2001 рік – на 40,4% [2].

Для визначення стану демографічної безпеки необхідно оцінювати: прямі та непрямі показники демографічної безпеки.

Перша група показників (прямі).

Коефіцієнт депопуляції – розраховується як відношення чисельності померлих до чисельності народжених за певний період.

Коефіцієнт розраховується за даними Держкомстату України. Порогове значення коефіцієнта депопуляції становить 1. На сьогоднішній день цей показник у 2 рази перевищує порогове значення, що свідчить про загрозований стан демографічної ситуації в Україні. І такий стан ще не один рік буде впливати на скорочення чисельності населення держави. Коефіцієнт депопуляції констатує факт наявності (відсутності) депопуляції, а також демонструє, на скільки відсотків число народжених більше (менше) числа померлих. Порогове значення цього показника становить +2,8. В Україні цей показник в межах 2007р. – (-7), у 2008р. – (-6,9).

Переважно через низьку народжуваність Україна за період 1993–2005 роки утратила понад 4 млн. населення [2].

За прогнозами експертів ООН, населення України у 2050 році зменшиться на 15 млн. осіб [3].

Досить часто ототожнюють коефіцієнт депопуляції з показником природного приросту населення.

Коефіцієнт природного приросту – різниця показників народжуваності та смертності. Вираховується в проміле (‰).

Природний приріст населення не завжди відображає демографічну ситуацію суспільстві, тому що одні й ті ж розміри приросту можуть бути отримані при різних показниках народжуваності і смертності.

Вікові коефіцієнти народжуваності – відношення числа народжених дітей за рік у жінок даної вікової групи до середньої чисельності жінок цього віку (від 15 до 19 і так далі з п'ятирічним інтервалом).

Сумарний коефіцієнт народжуваності характеризує середню кількість дітей, народжених однією жінкою у гіпотетичному поколінні за все її життя, за умови збереження у кожній віковій групі існуючого рівня народжуваності. Розраховується за даними Держкомстату України як сума вікових коефіцієнтів народжуваності за віковими інтервалами. Його розмір не залежить від вікового

складу населення і характеризує середній рівень народжуваності у визначеному календарному році [4].

Сумарний коефіцієнт народжуваності розраховується як сума вікових коефіцієнтів народжуваності, що розраховуються для вікових груп в інтервалі 15–49 років (15–19, 20–24, 24–29, 30–34, 35–39, 40–44, 45–49). Показник показує скільки в середньому дітей родила б одна жінка на протязі репродуктивного віку при збереженні повікової народжуваності на рівні того року, для якого вираховується показник.

Простому відтворенню відповідає значення, що дорівнює 2,2 дитини на одну жінку репродуктивного віку і його визнають пороговим значенням. Рівень народжуваності, менший від порогового, необхідно оцінювати як критичний. В Україні цей показник в межах 2007р. – 1,25, у 2008р. – 1,25.

Спеціальний коефіцієнт народжуваності – число народжених в середньому на 1000 жінок у віці 15–49 років..

Коефіцієнт живо народжених – число народжених живими на 100 померлих.

Показник дитячої смертності – померло дітей віком до одного року на 1 тис. народжених) осіб. Порогове значення цього показника становить не більше 1 – 2 осіб. В Україні цей показник в межах 2007р. – 10,7, у 2008р. – 10,4.

Загальний коефіцієнт народжуваності розраховується відношення чисельності народжених (живими) упродовж календарного року до середньої чисельності населення. Вираховується в проміле (‰).

Розраховується за даними Держкомстату України. Порогове значення на рівні 14,6 народжених на 1000 осіб.

Загальний коефіцієнт смертності характеризує найкраще стан демографічної безпеки. Він розраховується як відношення чисельності померлих упродовж календарного року до середньої чисельності населення. Обчислюється в проміле (‰).

Розраховується за даними Держкомстату України. Порогове значення на рівні 11,6 народжених на 1000 осіб.

Вікові коефіцієнти смертності – розраховуються як відношення кількості померлих у певній віковій групі на протязі календарного року до середньої середньорічної кількості населення у цій віковій групі. Ці коефіцієнти характеризують середній рівень смертності в кожній віковій групі в календарному році.

Коефіцієнт смертності населення працездатного віку – розраховується відношенням осіб у працездатному віці, що померли протягом року до середньої чисельності населення даного віку. Вираховується в проміле (‰).

Порядок розрахунку і аналізу даного показника необхідно проводити окремо для чоловічого та жіночого населення.

Коефіцієнт старіння населення Розраховується відношенням осіб у віці старше 65 років до середньої чисельності населення. Визначається у відсотках(%). В Україні порогове значення становить 18%.

Для визначення значення цього показника необхідно користуватися шкалою демографічного старіння. При величині даного показника менше 4%, населення вважається молодим, при величині 4 – 7% – зрілим, більше 7% – старим. [5]

Друга група показників (непрямі). Брутто-коефіцієнт відтворення населення – число дівчаток, народжених у середньому однією жінкою до закінчення фертильного віку при збереженні на протязі її життя сучасного рівня народжуваності в кожному віці.

Нетто-коефіцієнт відтворення населення – число дівчаток, народжених у середньому однією жінкою впродовж всього життя і які дожили до віку матері, за умови збереження в кожному віці незмінних рівнів народжуваності і смертності даного періоду.

Даний коефіцієнт характеризує ступінь заміщення покоління жінок їх доньками при тривалому збереженні існуючих рівнів не тільки народжуваності, а й смертності. Розрахункова формула показника пов'язана з таблицями вікової смертності (дожиття) для жіночого населення, і приведена у спеціальних посібниках. Нетто-коефіцієнт, більший 1, говорить про розширене відтворення населення, менший 1 – про те, що дане населення не може відтворити себе в наступному поколінні, що веде до депопуляції. В Україні цей показник в межах 2007р. – 0,61, у 2008р. – 0,61.

Коефіцієнт шлюбного народження – відношення числа народжених у шлюбі до числа заміжніх жінок у фертильному (15-49 років) віці за певний проміжок часу.

Загальний коефіцієнт шлюбності (коефіцієнт шлюбності) – відношення кількості укладених шлюбів за певний період до середньорічної чисельності населення за цей період. Вираховується в проміле (‰).

Спеціальний коефіцієнт шлюбності – відношення кількості укладених шлюбів за певний період до середньорічної чисельності населення у шлюбному віці (16 років і старше).

Загальний коефіцієнт розлучень – відношення кількості розлучень за рік на 1000 осіб середньорічної кількості населення.

Вікові коефіцієнти розлучень – відношення кількості розлучень за рік до середньорічної чисельності населення у шлюбному віці (16 років і старше) [5].

Спеціальний коефіцієнт розлучень – відношення кількості розлучень за рік до кількості

шлюбів, що могли би бути розірвані (кількість існуючих шлюбів).

Середній розмір сім'ї – відношення кількості членів усіх сімей до загальної кількості сімей.

Коефіцієнт сімейності – відношення кількості сімей до кількості членів усіх сімей.

Показник сімейного навантаження – кількість осіб яких утримає працездатна особа.

Сальдо міграції – кількість населення, що прибуло і вибуло з даного місця. Сальдо позитивне тоді, коли кількість прибулих є більшою за кількість вибулих.

Для покращення ситуації та поверненню мігрантів є покращення економічної ситуації в країні. Особливо актуальною є внутрішня міграція населення. Це насамперед стосується міграційних потоків місто-село. Необхідно скерувати потоки мігрантів у сільську місцевість населення репродуктивного віку. Для цього необхідно покращити умови проживання у сільській місцевості та забезпечити населення пропозицією праці.

Очікувана тривалість майбутнього життя – число років, яке в середньому належить прожити даному поколінню народжених або числа однолітків певного віку, якщо припустити, що протягом усього їхнього життя смертність в кожній віковій групі буде такою, як у роки, для яких обчислено показник. Іншими словами, показник виражається кількістю років, які проживе покоління дітей, що народилися у цьому році, за умови, що протягом всього життя покоління рівні смертності в усіх вікових групах будуть залишатися незмінними. Порогове значення цього показника становить 70 років. Значення цього показника у 2007 та 2008 роках становить 68,1.

Показник розраховується на підставі таблиць дожиття (смертності) з урахуванням показників смертності в усіх вікових групах. Розрахунок показника ведеться органами державної статистики. Показник знаходиться в «зоні контролю» міжнародних організацій як індикатор соціально-економічного розвитку будь-якої держави.

Коефіцієнт демографічного навантаження характеризує кількість непрацездатного населення на кожні 1000 осіб працездатного віку.

Слід зазначити, усі названі вище показники демографічних загроз є, незважаючи на складність або простоту їх розрахунку, територіальними. Разом з тим, наведені показники доцільно розраховувати для кожного регіону, для міського й сільського населення. Порогове значення цього показника 60 років. В Україні він становив у 2007 – 65,02, у 2008 – 65,02.

Висновок. Для аналізу демографічної безпеки необхідно правильно інтерпретувати показники демографічних загроз, аналізувати їх зміни в динаміці, виявляти основні причини.

Комплексна оцінка демографічної безпеки держави, регіонів на основі коефіцієнтів демографічних загроз дозволяє обґрунтувати найбільш проблемні питання, причини негативних тенденцій та закономірностей, що в свою чергу сприятиме окресленню основних пріоритетів щодо їх подолання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Стратегія демографічного розвитку в період до 2015 року від 24 червня 2006 р.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=879-2006-%EF>.

3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1234447982>.

4. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України/Національний інститут проблем міжнародної безпеки, за ред. А.І.Сухорукова. – К.: НІПМБ, 2003. – 64с.

5. Демография: Учебное пособие/Под ред. проф. В. Г. Глушковой. М. 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.demographia.ru/>.

Аннотация. В статье предложены определения понятий демографическая безопасность, демографические угрозы, дан анализ демографической безопасности страны, описаны коэффициенты для определения демографической безопасности.

Ключевые слова: демографическая безопасность, демографические угрозы, демографические коэффициенты, граничные значения.

Summary. This article contains definitions of demographic security, demographic threat, an analysis of demographic security of the country, setting the coefficients to determine the demographic security.

Keywords: demographic security, demographic threat, coefficients the demographic boundary values.

*Рецензент д.е.н., професор ЛДУВС Тринько Р.І.
Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Токмакова І.В.*

УДК 658.1

ОЦІНКА РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Храпкіна В.В., к.е.н., доцент (МЕГІ)

Обґрунтовано необхідність оцінки рівня фінансової безпеки підприємства, критично розглянуто кілька підходів до оцінки рівня фінансової безпеки суб'єктів господарювання та запропоновано індивідуальний підхід до обрання того чи іншого підходу.

Ключові слова: фінансова сталість, фінансова безпека, рівень фінансової безпеки, методи оцінки фінансової безпеки.

Постановка проблеми. Однією з основних проблем будь-якої економічної системи є забезпечення її ефективної та стабільної діяльності. У сучасних мінливих та висококонкурентних умовах вельми актуальними стають питання забезпечення безпеки держави та окремих її складових. І якщо раніше наукова думка зосереджувала свою увагу на економічній безпеці, то сьогодні все більше науковців наголошують на необхідності створення фінансової безпеки (ФБ),

що має відповідати за безпеку саме сфери фінансових відносин.

Аналіз останніх публікацій. Теоретичними дослідженнями в сфері ФБ держави та суб'єктів підприємництва, а також окремими теоретичними аспектами, що необхідні для формування системи ФБ займалися такі закордонні та вітчизняні вчені як: Альтман Е., Агенті Дж., Барановський О.І., Бівер В., Білик М.Д., Бланк І.А. [6], Василик О.Д., Горячева К.С., Єпіфанов А.О., Єрмошенко М.М., Іванова Г.П., Крижанівська В.Г., Коротков Е.М.,